

Jolana Darulová, Katarína Košťalová

Kultúrne dedičstvo - v politike, praxi a vzdelávaní : (na príklade Slovenska)

Studia Etnologiczne i Antropologiczne 12, 229-240

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jolana Darulová, Katarína Košťalová

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko
Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií

Kultúrne dedičstvo – v politike, praxi a vzdelávaní (na príklade Slovenska)¹

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že hodnoty kultúrneho dedičstva sú ohrozené prirodzeným starnutím, ako aj civilizačnými zmenami. Kultúrne dedičstvo predstavuje súhrn materiálnych, sociálnych a duchovných výsledkov tvorivej práce predchádzajúcich generácií, ktoré tvoria historické kontinuum a súčasť dnešnej kultúry.

Skúmanie pestrosti kultúrnych javov, prenos kultúrnych hodnôt z jednej generácie na druhú je v súčasnej dobe aktuálny problém vzhľadom k otvorenej Európe, k budovaniu európskej identity so zachovaním národných, kultúrnych a etnických špecifik².

V súvislosti s výskumom kultúrneho a umeleckého dedičstva je frekventovaný aj laitmotív, ktorý deklarovala Európska únia, a tým je „jednota v rôznosti” ako prejav podpory kultúrnej a sociálnej diverzity.

¹ Príspevok znikol na základe riešenia projektu EÚ Central Europe Programme (2011–2013) „ETNOFOLK, Preservation and Enhancement of Folk Cultural Heritage in Central Europe”.

² J. Darulová, K. Košťalová: *Kultúrne dedičstvo v kontexte multikultúrnej spoločnosti a jeho sprostredkovanie mládeži*. W: *Múzeum a muzeológia – ich determinanty a perspektívy v súčasnosti*. Red. Z. Krišková, J. Jaďudová. Banská Bystrica 2008, s. 72–82.

Európska únia ako multikultúrne zoskupenie si napriek pokračujúcej integrácii a globalizácii zachováva svoj diverzifikovaný charakter. Jednotlivé regióny Európskej únie si vedome uchovávajú osobité črty najmä v oblasti jazyka, kultúry, zvykov, i životného štýlu. Práve poznanie týchto odlišností predstavuje východisko na ich pochopenie a následne rozvíjanie tolerance a vzájomných medzinárodných a interkultúrnych vzťahov³.

Kultúrne dedičstvo Slovenska v strategických materiáloch

V oblasti vedy a výskumu

Materiál „Dlhodobý zámer štátnej vednej a technickej politiky do roku 2015“, schválený vládou SR v roku 2007, stanovil okrem iného aj vecné priority výskumu a vývoja, ktoré zohľadňujú jednak jednotlivé skupiny odborov vedy a techniky, ako aj uplatniteľnosť výsledkov výskumu a vývoja v hospodárskej i spoločenskej praxi. Výhľadovo budú platiť do roku 2015 pre identifikovanie tém štátnych programov výskumu a vývoja, ale aj tém operačného programu „Výskum a vývoj“ zameraných na čerpanie štrukturálnych európskych fondov (Národný strategický referenčný rámec SR na roky 2007–2013).

Medzi dvanásť definovaných vecných priorít vedy a výskumu sa dostala aj problematika „Kultúrne a umelecké dedičstvo Slovenska“. Prioritou je nutnosť skúmania problémov národnej kultúry, kultúry menšín, kultúrneho dedičstva a ostatných segmentov kultúry, ako aj ich uchovávanie a rozvíjanie a tam, kde je to možné aj digitalizovanie a archivovanie artefaktov národnej kultúry a kultúry menšín. Ide najmä o oblasti jazyka, literatúry, výtvarného umenia, architektúry, hudby, ľudovej kultúry i iných kultúrnych oblastí. Materiál upozorňuje na mimoriadnu dôležitosť tejto vecnej priority vedy a výskumu pre všetky národy Európskej únie. Cieľom výskumného programu je ukázať, že národná kultúra Slovenska sa vyvíjala v európskom kontexte a do tohto kontextu a do európskeho vedomia patrí. Preto vklad Slovenska do európskeho a svetového kultúrneho dedičstva je potrebné intenzívne skúmať a zviditeľniť nielen pre našu, ale aj pre svetovú odbornú i širšiu verejnosť.

³ S. Očenášová-Štrbová: *Odras sociálnej a kultúrnej diverzity v koncepciách slovenského vzdelávacieho systému*. W: *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály I. Teoretické východiská k výskumu diverzity*. Red. A. Bitušiková. Banská Bystrica 2007, s. 80–93.

V dokumentoch, stratégiách

Tradičná ľudová kultúra (TLK)⁴ v dokumentoch UNESCO: Slovenská republika ako členská krajina UNESCO sa zaviazala implementovať odporúčania UNESCO⁵ a prijala nasledovné dokumenty:

- Odporúčanie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru (2000),
 - Dohovor o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva (2006),
 - Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov dedičstva (2007).
- Legislatívnymi východiskami sú teda odporúčania a dohovory schválené Generálnymi konferenciami UNESCO a následne Slovenskou republikou.

Na Slovensku tvorí významný medzník v ochrane a starostlivosti o kultúrne dedičstvo prijatie Deklarácie NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva (2001)⁶, ktorá redefinovala terminológiu, upravila práva a povinnosti inštitucionálnej a osobnej starostlivosti o kultúrne dedičstvo. V návrhu opatrení na realizáciu zámerov Deklarácie NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva boli v Strategických (dlhodobých) opatreniach definované tri ciele:

1) formovanie a budovanie jednotného informačného systému o všetkých súčiastiach a zložkách nášho kultúrneho a prírodného dedičstva, kompatibilný s príslušnými systémami ochrany európskeho kultúrneho a prírodného dedičstva v rámci Rady Európy a Európskej únie, ako aj svetového kultúrneho a prírodného dedičstva v rámci dohovoru UNESCO,

2) financovanie programov na ochranu kultúrneho dedičstva tak na národnej, ako aj na regionálnej a miestnej (obecnej) úrovni,

3) koncepcné budovanie a zdokonaľovanie systému školskej a mimoškolskej výchovy a vzdelávania s cieľom zlepšiť celkový vzťah populácie ku kultúrnym hodnotám.

Slovenská republika nemá v právnom systéme samostatný, ucelený zákon o ochrane kultúrneho dedičstva, ani zákon, ktorý by komplexne zahŕňal celú oblasť TLK.

⁴ Ľudová kultúra predstavuje systém akumulovaného poznania, vzorov správania, materiálnych i nemateriálnych produktov ľudskej činnosti, prenášaných z generácie na generáciu v špecifickej sociálnej vrstve spoločnosti, označovanej ako ľud. Za: D. Ratica: *Ľudová kultúra* (heslo). W: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*. Bratislava 1995, s. 316.

Tradičná kultúra tvorí relatívne uzavretú štruktúru javov začlenených do systému kultúrnych hodnôt, ktoré príslušné spoločenstvo v danom čase a priestore uznáva a ktoré považuje pre seba za typické. Za: D. Luther: *Tradičná kultúra* (heslo). W: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II*. Bratislava 1995, s. 263.

⁵ Odporúčania na ochranu tradičnej kultúry a folklóru (Paríž, 1989), Všeobecná deklarácia UNESCO o kultúrnej rozmanitosti (Paríž, 2001), Vyhlásenie majstrovských diel ústneho a nehmotného dedičstva ľudstva a vytvorenie svetového zoznamu týchto majstrovských diel (Paríž, 2001), Dohovor o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva (Paríž, 2003), Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov (2005).

⁶ Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 91/2001, čiastka 39 z 20. marca 2001.

Zákony sa týkajú prevažne jednotlivých druhov kultúrneho dedičstva, napríklad:

- Zákon Slovenskej národnej rady č. 4/1958 Zb. SNR o ľudovej umeleckej výrobe a umeleckých remeslách,
- Zákon NR SR č. 270/1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,
- Zákon č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty v znení neskorších predpisov,
- Zákon č. 61/2000 Z. z. o osvetovej činnosti v znení zákona č. 416/2001 Z. z.,
- Deklarácia Národnej rady SR o ochrane kultúrneho dedičstva – prijatá uznesením NR SR č. 1292, r. 2001,
- Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení zákona č. 479/2005 Z.z.,
- Zákon NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach v znení neskorších predpisov.

Kultúrne dedičstvo z hľadiska inštitucionalizácie

Inštitucionalizácia kultúrneho dedičstva Slovenska spočíva v odbornom vyhľadávaní, triedení a sumarizovaní jednotlivých druhov kultúrneho dedičstva akademickými, univerzitnými a špecializovanými odbornými inštitúciami (knížnice, archívy, múzeá a galérie, pamiatkový ústav a pod.). Výskum a dokumentovanie teda zabezpečujú akademické, univerzitné a odborné inštitúcie, ale žiadna z nich nie je prispôbená na ich aplikáciu k širokej verejnosti. Verejnosť sa prevažne oboznamuje s umelecky spracovanými a častokrát skreslenými informáciami o tradičnej ľudovej kultúre. Prejavy folklorizmu (festivaly, prezentácie) majú veľkú podporu v sieti regionálnych kultúrnych organizácií po celom Slovensku a ovplyvňujú názor verejnosti na tradičnú ľudovú kultúru. Autentické prejavy tradičnej ľudovej kultúry nie sú podporované prostredníctvom inštitucionálnej siete.

Na národnej úrovni patrí oblasť kultúrneho dedičstva vrátane tradičnej ľudovej kultúry do kompetencie viacerých ministerstiev: Ministerstvo kultúry SR, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstvo životného prostredia.

Ministerstvo kultúry SR má v rámci svojej organizačnej štruktúry Sekciu kultúrneho dedičstva s odborními ochrany pamiatkového fondu, múzeí, galérií a knižníc, ako aj odbor nehmotného kultúrneho dedičstva a znevýhodnených skupín obyvateľstva. Spojenie nehmotného kultúrneho dedičstva so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva je nepochopiteľné a je odrazom situácie na Slovensku.

Nastoluje sa tak otázka, či spájať nehmotné kultúrne dedičstvo iba s marginalizovanými skupinami.

Významným počinom v oblasti starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru bolo vytvorenie Rady ministra kultúry na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva, ktorá vypracovala „Konceptiu starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru“. Po pripomienkovaní bola Vládou SR schválená 8. augusta 2007. Schválením koncepcie sa pripravilo východisko pre jej aplikáciu do praxe. Za týmto účelom bolo v roku 2008 vytvorené pracovisko „Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry“. Koncepcia sa snaží problematiku TLK riešiť komplexne, a to prostredníctvom štyroch základných tém:

1. Vzdelávanie a šírenie informácií;
2. Dokumentácia a zachovávanie informácií;
3. Metodická podpora;
4. Medzirezortná a medzinárodná spolupráca.

Po obsahovej stránke je rozdelená na nasledovné časti:

- Výchova a vzdelávanie;
- Vydavateľská činnosť;
- Elektronická encyklopédia;
- Identifikácia a inventarizácia tradičnej ľudovej kultúry;
- Centrálna databáza;
- Folklorizmus;
- Knižnica;
- Národný zoznam;
- Medzinárodná spolupráca.

Ku každej časti boli vypracované osobitné projekty a do prípravných fáz sa zapojili experti z oblasti etnológie, rozvoja vidieka, umenia, dokumentácie a informatizácie⁷.

Hlavnými cieľmi koncepcie bolo naplniť „Program starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru“, vypracovať projekt „Identifikácie a inventarizácie tradičnej ľudovej kultúry“ a uviesť ho do praxe. Projekt je zameraný na ciele výber prejavov tradičnej ľudovej kultúry. Na tento účel boli vypracované a publikované *Metodické zošity na podporu výskumu, spracovania a prezentovania tradičnej ľudovej kultúry* (2010)⁸. Určené sú pre dobrovoľných spolupracovníkov z obcí (učiteľov, pracovníkov kultúrnych inštitúcií), ktorí by sa mali pri zbere materiálov zamerať na reprezentatívne javy. Tento výskum už prebieha vo vybraných obciach Slovenska.

Ďalším dôležitým impulzom v tejto oblasti je pripojenie sa k Reprezentatívnemu zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva na základe rezolúcie

⁷ *Inventarizácia tradičnej ľudovej kultúry. Metodické zošity na podporu výskumu, spracovania a prezentovania tradičnej ľudovej kultúry*. Red. V. Kyseľ. Bratislava 2010.

⁸ Ide o šesť zošitov: 1. *Návod na používanie metodických zošitov*, 2. *Lokalita a kultúrna krajina a sídlo*, 3. *Spoločenská a duchovná kultúra*, 4. *Materiálna kultúra*, 5. *Výtvarná kultúra*, 6. *Umelecká kultúra*.

UNESCO prijatej v roku 1997. Aj v medzinárodnom rozsahu sa tak vytvára možnosť chrániť slovné prejavy, hudbu, tanec, hry, obrady, mytológiu, obyčaje alebo tradičné formy komunikácie a šírenia informácií, javy ľudovej kultúry mimoriadnej historickej, umeleckej, etnologickej, sociologickej, antropologickej, prípadne inej hodnoty.

Ministerstvo kultúry SR od roku 2010 vyhlasuje výzvu na predloženie nominácií na zápis do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Vytváranie zoznamu je súčasťou realizácie spomínanej koncepcie a dlhodobej stratégie zameranej na vytváranie systémových nástrojov potrebných na zabezpečenie komplexnej starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru. Predkladateľmi môžu byť osoby, ktoré sú občanmi Slovenskej republiky, štátne kultúrne a spoločenské inštitúcie, ako aj rôzne občianske združenia, nadácie, mimovládne organizácie a podobne.

V roku 2010 na základe návrhov a odborných posudkov zaradila komisia do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska Fujaru – hudobný nástroj a jeho hudbu. V roku 2011 boli do zoznamu zaradené: Aušusnicke služby špaňodolinských baníkov, Radvanský jarmok, Terchovská muzika a Tradičné ručné zvonenie na zvony a funkcia zvonárov na Slovensku.

Pre metodické pôsobenie a popularizáciu tradičnej ľudovej kultúry ako súčasť kultúrneho dedičstva majú mimoriadny význam aj ďalšie organizácie riadené a financované Ministerstvom kultúry SR. Patri k nim Národné osvetové centrum, Ústredie ľudovej a umeleckej výroby, Slovenský ľudovo-umelecký kolektív, ktorého súčasťou je Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry.

Slovenská komisia pre UNESCO ako poradný orgán vlády spadá pod Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. V nadväznosti na skúmanú problematiku pripravuje okrem iného aj nominácie do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

V súčasnej dobe má Slovensko v Zozname svetového dedičstva UNESCO sedem lokalít zo Slovenskej republiky. Z toho päť kultúrnych lokalít (Banská Štiavnica s technickými pamiatkami okolia, Levoča, Spišský hrad a kultúrne pamiatky, Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec, Historické jadro mesta Bardejov a Drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka). Do oblasti tradičnej ľudovej kultúry teda možno zahrnúť pamiatkovú rezerváciu a drevené kostolíky.

Domnievame sa, že do kultúrneho dedičstva môžeme zahrnúť aj najlepšie poľnohospodárske a potravinárske výrobky zaregistrované Európskou komisiou. Aj Slovensko sa uchádza ako členská krajina EÚ o európsku ochranu pôvodu. Prvé ochranné zemepisné označenie získala najznámejšia slovenská lahôdka – cukrárska špecialita zo Záhoria „Skalický trdelník“. Druhým slovenským potravinárskym výrobkom s chráneným zemepisným označením je tradičný mliečny výrobok – slovenská parenica, tretím – slovenská bryndza a štvrtým – slovenský oštiepok.

Definovaním kultúrneho a umeleckého dedičstva ako jednej z vecných priorít vedy a výskumu na Slovensku sa otvorili možnosti pre slovenských vedcov:

- systematicky skúmať živé prejavy kultúrneho dedičstva,
- sprostredkovať celú škálu archivovaných dokladov kultúrneho dedičstva.

Napriek tomu je iba veľmi nízky počet projektov zameraných na kultúrne dedičstvo Slovenska finančne podporovaných národnými grantovými agentúrami. Zároveň je možné konštatovať aj inštitucionálnu rozptýlenosť skúmania ochrany a prezentácie kultúrneho dedičstva. Na Slovensku pretrváva i všeobecne nízke povedomie o dôležitosti kultúrneho dedičstva.

Zmenou môže byť realizácia cieľov „Konceptie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru“, najmä v oblasti vytvorenia centrálnej databázy a zverejnenia elektronickej encyklopédie. Na jej príprave participovali etnológovia z Etnologického ústavu SAV. Ďalšou oblasťou je napĺňanie projektu „Inventarizácia tradičnej ľudovej kultúry“, kde sa predpokladá široké zapojenie obcí Slovenska do výskumu a prezentovania tradičnej ľudovej kultúry.

Súčasťou dokumentov, stratégií a koncepcií o kultúrnom dedičstve je aj oblasť výchovy a vzdelávania, ktorú inštitucionálne zastrešuje Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Slovenskí etnológovia i pedagógovia už niekoľko rokov poukazovali na potrebu koncepcie výučby v oblasti kultúrnych tradícií a jej aplikáciu do vzdelávacieho procesu (ZŠ, SŠ, VŠ). Aj napriek mnohým spoločným aktivitám sa za posledných desať rokov nepodarilo jej presadenie. Možno uviesť viac príkladov spoločných pracovných stretnutí etnológov, pedagógov a pracovníkov múzeí, publikovaných záverov zo seminárov a konferencií s odporúčaniami pre kompetentné ministerstvá.

Situácia sa zlepšila až v súčasnom období, a to aj vzhľadom k tomu, že v roku 2008 prišiel do platnosti Štátny vzdelávací program. Ide o záväzný dokument Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, ktorý stanovuje všeobecné ciele vzdelávania v základných a stredných školách. Štátny vzdelávací program vymedzuje aj rámcový obsah vzdelávania a je východiskom pre tvorbu konkrétnych školských vzdelávacích programov, v ktorých sa zohľadňujú aj špecifické podmienky a potreby regiónu. Každý program obsahuje aj tzv. prierezové témy, ktoré sú povinnou súčasťou obsahu vzdelávania. Odrážajú spoločenské témy a problémy. Spravidla sa prelínajú s učivom všetkých vzdelávacích oblastí. Výber spôsobu a času realizácie prierezovej témy je v kompetencii každej školy, ktorá má pri tvorbe vzdelávacieho programu vymedzené percento na jeho modifikáciu. V súvislosti s kultúrnym dedičstvom sú na základných školách navrhnuté nasledovné prierezové témy: Multikultúrna výchova, Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra⁹.

Na základe tejto skutočnosti sa na jeseň roku 2008 sformovala Medzirezortná komisia expertov (etnológovia, pracovníci Ministerstva školstva SR, Ministerstva

⁹ Na stredných školách je navrhnutá iba Multikultúrna výchova.

kultúry SR, učitelia základných škôl a základných umeleckých škôl) na posúdenie, prípadné doplnenie učebných osnov pre základné školy a iniciovanie vytvárania obsahových okruhov pre mimoškolskú výchovu vo vzťahu k tradičnej ľudovej kultúre. Táto aktivita bola súčasťou naplňovania hlavných cieľov *Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru*, a to prostredníctvom jednej zo štyroch základných tém: Vzdelávanie a šírenie informácií.

Komisia pracovala pri Koordinačnom centre tradičnej ľudovej kultúry¹⁰. Súčasťou práce komisie bolo aj pripomienkovanie obidvoch uvedených prierezových tém, ktoré by sa mali zaoberať živým, hodnotným, hmotným a nehmotným kultúrnym dedičstvom Slovenskej republiky. Komisia ich po analýze odporučila nenásilnou formou začleniť do vyučovania viacerých predmetov (etická výchova, výtvarná výchova, hudobná výchova, ale aj dejepis, vlastiveda, pracovné vyučovanie a geografia) prostredníctvom ich obsahov, ale aj formou projektov, exkurzií a pod.

Prierezová téma Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra sa zaoberá živým a hodnotným hmotným a nehmotným kultúrnym dedičstvom Slovenskej republiky. Cieľom zaradenia tejto prierezovej témy do vyučovania je „vytvárať u žiakov predpoklady na pestovanie a rozvíjanie citu ku krásam svojho regiónu, prírody, staviteľstva, ľudového umenia a spoznávanie kultúrneho dedičstva našich predkov“¹¹.

Edukačná činnosť je zameraná na tri tematické celky:

1. Môj rodný kraj;
2. Objavujeme Slovensko;
3. Tradičná ľudová kultúra.

Tradičná ľudová kultúra je v tomto programe chápaná komplexnejšie, pedagógovia odporúčajú nasledovné témy: ľudové staviteľstvo, domáce a tradičné remeselné výrobky, tradičné remeslá (ich história), produkcia potravín a strava, odev (kroje na dedine), výtvarné umenie, ústne tradície a prejavy vrátane jazyka (ľudová slovesnosť, nárečia), interpretačné umenie (ľudové hudba, piesne, tance, hry), spoločenské praktiky, zvyky, rituály a slávnostné udalosti, tradície spojené s cirkevnými sviatkami (napr. vianočné, veľkonočné a i.), zvyky a obyčaje súvisiace s prírodou a vesmírom, folklórne tradície (prejavy tradičnej ľudovej kultúry: ústne, dramatické, spevné, tanečné a hudobné).

Prierezová téma „Multikultúrna výchova“ je zameraná na problematiku kultúrnej rozmanitosti s cieľom poznania multikultúrnych kontextov Slovenska, rozvíjania tolerantných postojov k nositeľom odlišných kultúr a interkultúrneho dialógu.

Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry na podporu uvedených prierezových tém vydalo multimedialne CD *Slovenské ľudové hudobné nástroje*, ktoré

¹⁰ Jej iniciátorom bol Mgr. art. Vladimír Kysel', vedúci Koordinačného centra tradičnej ľudovej kultúry.

¹¹ http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/prierezove_temy/regionalna_vychova.pdf

Ministerstvo školstva zaradilo do zoznamu učebných pomôcok a ktoré je vhodné aj ako podporná literatúra na vyučovanie prierezovej témy Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra¹². Okrem CD nosiča bola do zoznamu školských učebných pomôcok zahrnutá aj edícia *Ľudové piesne regiónov Slovenska* (8 publikácií), monografia *Vianoce na Slovensku. Šťastia, zdravie, pokoj svätý*¹³. Na všetky materské školy boli distribuované *Malovanky. Kroje Slovenska*. Ďalšou publikáciou, nápomocnou pri výučbe zameranej na kultúrne dedičstvo je *Tradičná ľudová kultúra v dokumentoch UNESCO*¹⁴.

Účinné prepojenie výchovno-vzdelávacieho procesu na základných školách s tradíciami národnej kultúry umožňoval projekt základnej školy s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy a ľudovej kultúry. Prvá škola takéhoto typu vznikla v rázovitej obci výrazného kultúrneho regiónu Liptov, v Liptovských Sliachoch v roku 1991. Doteraz existuje okolo 50 základných škôl uvedeného obsahového zamerania. Zastrešuje ich Združenie pedagógov zo škôl s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy.

Aké sú kompetencie súčasných vysokoškolákov – budúcich pedagógov k napĺňaniu prierezových tém zameraných na tradičnú kultúru, regionálnu a multikultúrnu výchovu – ukáže až najbližšia prax.

Pri participácii etnológov na viacerých študijných programoch Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici¹⁵ – Európske kultúrne štúdie, Muzeológia, História (vedeckého aj učiteľského smeru) – sa realizovali dotazníkové akcie medzi vysokoškolákmi s cieľom zistiť všeobecnú informovanosť o tradičnej ľudovej kultúre a kultúrnom dedičstve Slovenska. Úroveň vedomostí súčasných vysokoškolákov sa skúmala aj prostredníctvom esejistických seminárnych prác i prostredníctvom aktivít rozširujúcich teoretické vedomosti o praktické poznanie a zážitkovosť (napr. exkurzie, návštevy múzeí, členstvo vo folklórnych kolektívoch). Pri vyhodnocovaní dotazníkov sme na jednej strane konštatovali záujem o vzdelávanie v uvedenej problematike, ale na strane druhej iba veľmi malú vedomostnú úroveň.

Nakoľko etnológia sa nevyučuje na základných ani na stredných školách, ovládanie terminológie je nedostatočné. Za folklór je považované všetko, čo sa týka tradičnej kultúry, vrátane materiálnej, nerozlišujúc folklór a jeho druhú existenciu – folklorizmus. Najfrekvencovanejšia odpoveď je, že folklór sú súbory a kroje, za folklórny prejav študenti nepovažujú ústnu ľudovú slovesnosť (rozprávky, povesti, hádanky), čo znamená, že spájajú ústnu ľudovú slovesnosť s literárnymi dielami.

K určitým pozitívam patrí zistenie, že študenti vedia vymenovať súčasné národnostné menšiny, ale nepoznajú ich genézu, historické kontexty, geogra-

¹² V. Kyseľ, D. Luther, B. Garaj, J. Hamar: *Slovenské hudobné nástroje*. Bratislava 2009.

¹³ V. Feglová: *Vianoce na Slovensku. Šťastia, zdravie, pokoj svätý*. Bratislava 2008.

¹⁴ J. Hamar: *Tradičná ľudová kultúra v dokumentoch UNESCO*. Bratislava 2007.

¹⁵ Na UMB nemáme doposiaľ samostatný študijný program zameraný na etnológiu či kultúrnu, sociálnu antropológiu.

fické ukotvenie a kultúrne odlišnosti neberú do úvahy. Najviac informácií majú o maďarskej menšine – početnosti, geografickom vymedzení i o súčasnom medializovanom politickom diskurze.

Zarážajúce sú odpovede:

- študent z mesta nevie uviesť odpoveď na otázku: V ktorom kultúrnom regióne Slovenska je vaše bydlisko?
- na otázku: Akú ľudovú pieseň poznáte? viacerí neodpovedali, prípadne uviedli – nepoznám.
- na otázku: Aké ľudové rozprávky poznáte? uvádzajú aj autorské rozprávky.

Hlbšie vedomosti preukazujú študenti, ktorí sú členmi folklórnych kolektívov. Na otázku, či navštívili folklórny festival, odpovedajú kladne a vedia ich aj vymenovať. Zvýšený je záujem o nové prúdy osvojovania si folklórnych prejavov (školy ľudových tancov, počúvanie etnickej hudby, world music). Viacerí respondenti uviedli, že sa s tradičnou kultúrou stretávajú predovšetkým pri rodinných sviatkoch a obradoch. Otázkami smerujúcimi k ozrejmeniu vlastnej identity sú študenti zaskočení, pretože ju nevedia definovať. Najviac je frekventovaná príslušnosť k Slovenskej republike a k Európskej únii, menej k regiónu, lokalite, rodisku. Študenti síce deklarujú príslušnosť, ale vedia ju vyjadriť iba emotívne.

V seminárnych prácach esejistického charakteru boli spracované pozitívne i negatívne osobné skúsenosti, zážitky s inou kultúrou, a to tak v rámci Slovenska, ako i zo zahraničia. Odrážajú skutočnosť, že každý študent má multikultúrnu skúsenosť, pričom prevažujú témy z ich pobytov (dovolenkových, študijných, pracovných) zo zahraničia. V konfrontácii s inými krajinami, ich kultúrou, ako aj spôsobom života, pozitívne hodnotia predovšetkým hodnoty slovenskej rodiny (rodinné väzby, komunikáciu v rodinách, starostlivosť o členov rodiny). Výrazným fenoménom, ktorý sa spájal s domovom a podnietil vnímanie rôznorodosti kultúr, bolo najmä stravovanie a stolovanie. I napriek tomu, že študenti stravu v cudzom prostredí hodnotili väčšinou pozitívne, po určitom čase pobytu v zahraničí pociťovali potrebu domácej kuchyne (absencia slovenského chleba, sladkostí, ako aj niektorých slovenských jedál).

Z hľadiska výskumných aktivít sa etnológovia Inštitútu sociálnych a kultúrnych štúdií FHV UMB v Banskej Bystrici od mája 2011 zapojili ako partneri do riešiteľského kolektívu projektu „ETNOFOLK: Preservation and Enhancement of Folk Culture Heritage in Central Europe” (Ochrana a šírenie kultúrneho dedičstva ľudovej kultúry v Strednej Európe). Tento zahraničný projekt je súčasťou programu „Central europe coopereating for success” a Fondu regionálneho rozvoja EÚ. Koordinátorom je Etnologický ústav AV ČR v Prahe, na projekte participuje aj Ústav etnológie SAV v Bratislave, Magyar Tudományos Akadémia Náprajzi Kutatóintézet v Budapešti a Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umjetnosti v Ljubljane.

Hlavným cieľom ETNOFOLKU je umožniť využívanie potenciálu dedičstva tradičnej ľudovej kultúry, podporiť jeho zachovanie, ochranu a udržateľnosť.

Prostredníctvom portálu www.etnofolk.eu by malo byť spracovaných približne 135 000 fotografií, 140 hodín audia, 60 hodín videa a 80 geografických dát. Budú na ňom zverejnené javy tradičnej ľudovej kultúry ako súčasť kultúrneho dedičstva, ako aj spôsoby ich využívania a prezentovania v súčasnosti.

Okrem vytvorenia portálu sa projekt zameriava na viacero parciálnych úloh:

- 1) analýza štátnej koncepcie o ľudovej kultúre,
- 2) analýza legislatívy týkajúca sa tradičnej ľudovej kultúry (štátna finančná podpora hmotného a nehmotného dedičstva, grantové systémy, neujasnené autororské práva),
- 3) zber a analýza osvedčených postupov – príkladov dobrých praktík z rôznych regiónov Slovenska (strednej Európy) – festivaly, lokálne sviatky, výstavy, turistické prezentácie a podujatia, tradičné produkty, medializácia tradičnej ľudovej kultúry.

Na záver je potrebné zdôrazniť, že kultúrnemu dedičstvu je potrebné venovať mimoriadnu vedecko-výskumnú pozornosť aj vzhľadom k tomu, že právo prístupu ku kultúrnemu dedičstvu je základným ľudským právom, ktoré zaručuje Ústava SR. Aplikácia poznatkov o kultúrnom dedičstve do výchovno-vzdelávacieho procesu je nanajvýš aktuálna, lebo sa ukazuje, že miera národnej a etnickej identity mladej generácie sa takmer vôbec nespája s ľudovou kultúrnou tradíciou Slovenska.

I napriek tomu, že možno konštatovať viaceré negatíva vo výchovno-vzdelávacej oblasti zameranej na kultúrne dedičstvo vo všeobecnosti a na tradičnú ľudovú kultúru zvlášť, je evidentný nárast záujmu mladej generácie o nové prúdy zachovávanía a spracovávanía pôvodných tradičných vzorov.

Cultural heritage – in politics, practice, and education (the example of Slovakia)

Summary

Cultural and art heritage of Slovakia has been since 2007 one of the priorities in research and development. As a consequence of growing globalization and acculturation there is a real danger of the loss of traditional cultural values. That is why it is crucial to pay special attention to the research of cultural and art heritage.

Application of knowledge on cultural heritage in the educational process is highly important because the level of national and ethnic identity and pride of young generation is not connected with cultural and art traditions of Slovakia.

**Dziedzictwo kulturowe –
w polityce, praktyce i edukacji (na przykładzie Słowacji)**

Streszczenie

Dziedzictwo kulturowe i artystyczne stało się jednym z priorytetów w ramach badań i rozwoju polityki kulturalnej prowadzonej na Słowacji od roku 2007. Zwrócenie szczególnej uwagi na badania dziedzictwa kulturowego i artystycznego jest konsekwencją postępującej globalizacji i akulturacji, która stanowi rzeczywiste niebezpieczeństwo utraty tradycyjnych wartości kulturowych.

Wśród wielu działań propagujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym, na szczególną uwagę zasługują programy edukacyjne, ponieważ wśród młodej generacji Słowaków rodzime tradycje kulturowe i artystyczne nie są miarą poczucia narodowej i etnicznej tożsamości.